

K ü l ö n f é l é k.

Londoni eredeti levél. December 27. 1860. A mily nagy-szerű London a kereskedelmi világban, a mily gazdag muzeumokban s tudományos intézetekben, s feltűnő az először ide jövő útas előtt: éppen oly bámulatra ragadó az angol unitáriusok vallásossága, s ebből kifolyólag szellemi és anyagi tevékenysége a vallás, a hit terjesztése körül. Mert a mellett, hogy mint egyesület, kevés tőkepénzzel bir, naponként újabb meg újabb missiókat nyit meg, és iskolákat alapít majd Indiában, majd Áfrikában és Amerikában, majd pedig hazai missiókat; és ezek tartása mindig egyesek adakozásából telik ki, — és a mellett, hogy az angol majdnem mindennap adakozik egyik vagy másik czélra, szívesen nyújtja filléreit ezen missiók felsegítésére, s jutalmát azon öntudatban találja, melyszerint közreműködése által egy oly út nyílt meg, melyen százak s ezerek az igazságnak ismeretére jussanak. Ide vonatkozólag egy londoni keblű missiót irok le, mely az unitáriusok által a múlt november hóban nyitattott a szegényekhez, s melynek megnyitásán én is jelen voltam.

Minthogy a londoni szegény nép részint erkölcsi süllyedése, részint a nyomor, az éhhaláltól való félelem által arra van kényszerítve, hogy lopjon, zsebet vágjon mindenütt, a hol csak megjelenik, ennél fogva ezen osztályból egy sem lehet templomba a vagyonosabb osztálylyal, s következőkép lelki épülésben szűkölködik. A British and foreign Unitarian Association (unitárius társulat), mint a mely a Jézus nagy parancsát mindig szem előtt tartja, a szegények ügyét sajátjává tevén, adakozás útján egy missiót létesített s nyitott

meg 1860 novemberében a szegényekhez, mely abból áll: A társulat egy köztermet (Hall) vagy színházat fogad ki néhány vasárnap estvéli*) istenitisztelel tartás végett. Kebeléből egy papot és két biztost nevez ki a missio megnyitására. Ezt előre ujságban kihirdeti, valamint azt is, hogy minden hely szabad és semmi collectio nem lesz. Az isteni szolgálat rendszeren lefoly, ennek végeztével a pap felszólítja a gyülekezetet, mikép az ezután tartandó tanításra is jelenjenek meg lelki épület revés végett. A szegény családok örömmel siet minden vasárnap estve hallgatni az Isten ígét, s áhítattal hallgatja azon szent ígéket, melyek vigasztalást és bátorságot öntenek beléje az élet nyomorainak elhordozására. Az isteni szolgálat így tartatik egy bizonyos ideig, s ha ez idő alatt a gyülekezet oly buzgóságot mutatott az áhítatosság gyakorlatában és a hit elfogadásában, hogy a társulat érdemesnek ítéli arra, miszerint iskoláról és templomról gondoskodják a gyülekezet számára; aláírás útján kevés idő alatt egyes tagok és gyülekezetek oly öszveget tesznek össze, melyből iskolát és templomot építhessenek. S így egy két év lefolyása alatt és után azon gyülekezetből, melynek tagjai azeelőtt csak roszban törték fejöket, lassanként istenfélő gyülekezet lesz. Valóban az angol unitáriusok ezen és mindennapi hasonló tettei engemet bámulatra ragadtak. És már most mondja meg akárki, van-e szebb példája a keresztény felebaráti szeretetnek? s teljesíti-e egyes ember vagy gyülekezet is jobban felebarátikötelességét, mint a British and foreign Unitarian Association (az unitárius társulat).

Mielőtt azonban bezárnám soraimat, még egy tea-estvémet beszélem el.

Közelebről egy társaságba voltam hivatalos teára. A szokásos bemutatások, kölcsönös üdvözlések után beszélgetésbe eredtem egyik ismerősömmel. Beszédünk tárgya legin-

*) Angliában ez istenitisztelel nem délutáni 2—5 óraker, mint a continensen, hanem estve 7 óraker tartatik.

kább az erdélyi unitáriusok historiája, jelenlegi állapota volt. Beszéd közben feltűnt nekem egy igen barna, csaknem fekete ember a társaságban; megkértem ismerősömet, mutasson be neki, mit ő igen örömmel teljesített. Joguth Chundra Gangooly (igy hívták azt a barna embert), nagyon örvendett bemutatásomon. Sokáig beszélgettünk együtt, elbeszélte nekem élete történeteit, melyekből ide teszek egynehány vonást.

Joguth Chundra Gangooly egy indiai benszülött Calcutta tájáról. Családja azon Brahmin-kasztból való, mely a hindu Pantheon számtalan isteneinek szolgálatára van szentelve, s mely kászt tagjait az alsóbb kásztok csaknem istenek gyanánt néznek. Ő most 24 éves, korábbi éveit a hindu irodalom és a régi Brahmin hitvallás tanulmányozására áldozta, annak szolgálatára adta egész lelkét. Egyszer mint pap találkozik egy hindussal, a ki egy csomag irományt kapott éppen akkor egy keresztény missionáriustól. Kezébe vesz egyet azon irományok közül, a mely történetesen egy kivonat volt az új testamentumból, magában foglalván a „Hegyi prédikáció“ nagyobb részét. Számtalanszor olvasta azon irományt, s bámulatára a helyett, hogy valami elvetni valót fedezett volna fel, semmit sem talált egyebet benne, mint oly szent és tiszta leczkét, mely szivét ellenállhatlanul vonzotta azon isteni gondolatok beszélőjéhez.

Már most mindenkép birni akart egy oly könyvet, mely ily dolgokat foglal magában. S miután sok fáradság után egy új-testamentumot szerezhetett, annak tanulmányozására fordította minden idejét. Midőn így elméje tele lett keresztény gondolatokkal, felkért egy keresztény papot, adna nek további oktatást azon pontokból, melyek őt érdekelték; azonban ezen pap magyarázata nem elégítette ki őtet. Tanulmányozása közben ugyanis hallott az angol és amerikai unitáriusokról, és hallván rólok, mint nem keresztény, kívánt érintkezésbe jöni velök. Ekkor megismerkedett az angol unitáriusok calcuttai jeles missionáriusával tiszt. Dall ural. Tőle

több segélyt kapott, és Dall ur magyarázatait önérzelmével, gondolataival öszhangzóknak találván, unitáriussá lett, s papi hivatalra hivatva érezvén magát, végre azon nagy munkára határozta el magát, hogy hirdesse, prédikálja honfiai között azon vallást, melyet ő maga is elfogadott. Ez nem volt kis feladat. Neki a keresztség által el kellett veszíteni kásztját s idegenné lenni szerettei és barátai között. Még a szülői ház ajtaja sem fog többé megnyilni számára. De Krisztus volt az ő vigasztalója s Isten bátorságot adott neki. Ő elhagyta Calcuttát és elment az amerikai egyesült államokba elkészülni véghezviendő nagy munkájára. Ugy ment el hazulról mint egy száműzött, magánosan barátok nélkül; bizva a Gondviselésben, mint egy vezércsillagban, ment keresztény tartományba tanulni a keresztény vallást. Ugy ment Amerikába mint erőtlen, s most megy haza mint erős ember; úgy ment oda, mint szenvedő beteg ember, s most megy haza mint orvos. Két évig tanulmányozta ott a tudományok különböző ágait, s két évi szorgalmas tanulmányozása után pappá szenteltette magát Bostonban, — és Gangooly ur most, mint unitárius missionárius pap, visszatérő útjában van Amerikából nagy munkáját honfiai közt Indiában megkezdendő. Isten vezérelje őtet útjában, s adjon segedelmet feltett szent célja kivitelére!

Simén Domokos.

— **Parker Theodor**, bostoni unitár. pap meghalt m. év jun. havában, életének 50-dik évében. Egyike volt ő korunk legemelkedettebb szellemü theologusainak, legmelegebb keblü emberbarátainak. Nem határozhatni el: vajjon a nyilvánosság terén ragyogó hirneve, vagy magánérényeinek gazdagsága emelik-e őt magasbra korunk jelesbjei között. Annyi bizonyos, hogy az utóbbi két évtized alatt Amerikában senki nagyobb hatással nem volt a szabadság, tiszta erkölcsös élet terjesztésére s a nyomor enyhítésére, mint ő. — Több

egyh. beszédek tartattak Amérikában s Angliában emlékére, melyeknek összege — mint hervadhatlan koszoru — méltó elismerésül fonódik a nagy tudós és jó ember halántékai körül!

— **Unitarismus Hollandban.** A „Northern Daily Express“ írja, hogy Amsterdamban, ottani presbyterian lelkész, De Liefde ur, egyik általa mondott egy. beszédének végén ezt mondja: „Az itteni kormány névszerint protestans;*) azonban tényleg zsidók, rom. katolikusok, unitáriusok kezében van. 1500 lelkész közül 1400 unitárius és sociniánus sat.“

— **Coquerel,** párizsi hires prot. pap. m. év július havában Londonban járván, az unitár. egyházakat meglátogatta. Megjelent s nagy érdeklődéssel vett részt a „Brit és külföldi unitárius egyesület“ képviselő gyűlésében, sajnálkozását fejezte ki azon, hogy gyengélkedő egészsége s az angol nyelvben nem tökéletes kiejtése nem engedik meg neki, hogy valamelyik unitár. egyházban az istenitisztelet tartására vállalkozhassék. „Inquirer július 28. 1860.“

— **Glasgowban** (Skóthon) m. é. sept. 23—25-én a skóthoni unitáriusoknak diszes gyülekezések voltak; az ottani u. egyházközség alakulásának ötvenedik évét ünnepelte meg; 600-on feljül voltak az ünnepélyen jelen. „Minél nagyobb nehézségekkel kelle azon országban az unitarismusnak az uralkodó hierarchismussal szemben küzdenie, mely itt az elmúlt évtizedekben hatalmasabb volt, mint bárhol egyébütt Európában: annál nagyobb volt a jelen diszes gyülekezet közörmője a szép előhaladáson, mit a jelen felmutat, s a kecsegtető reményeken, mikkel a jövő biztat!“ — írja egy tudósító.

— **Az unitarismus jövője Amérikában.** Egy ámerikai levelező az „Inquirer“ m. évi sept. 1. számában így ír: „Tavalyi gyűlésünkben öt lelkészre emlékszem, kiket más egyházakból meggyőződésök vezetett vala hozzánk; most megint több kitűnő szónok van közöttünk, kik kéri gyülekezetünket: vegye fel kebelébe s tekintse ezután őket testvéreknek az Ur-

*) Értsd: Calvinista.

ban“. — „Nem mutatja-e ez egyszerű tény is — folytatja le-
vélíró — minő jövője van a szabadelvű unitarismusnak Ame-
rikában?

— **A Missisippi-vidéki németek.** Amerikában a Szent-Pál-
Richmond-Illinoisi independens protestánsok lelkésze, Rentsch
ur a „New-York Christian Inquirer“-ben egy levelet közöl. A Mi-
sisippi vidékén letelepült németek (kiknek számát több millióra
teszi) vallásos viszonyait fejtegetvén, többek közt mondja: „Bi-
zonyos vagyok abban, hogy ezen népesség miveltebb része szabad-
elvű, azaz unitárius vallás-elveket táplál“. Minek folytán figyel-
mezteti a környéki unitár. községeket s egyesületeket azon üd-
vös hatásra, melyet egy német nyelvű vallásos folyóirat lé-
tesítése, egy missionáriusok kiküldése, s a velek való szoro-
sabb szellemi érintkezés idézhetne elő. „Merek jót állani, an-
nyira bizonyos vagyok benne — írja R. ur — hogy a jövő
tavasszal az unitár. községek száma legalább 20-al szapo-
rodnék, ha fennebbi s hasonló módon azonnal intézkedések
tétetnének“. — Szavai nem hangoztak el a pusztában; az
amerikai „Western Unitarian Conference“ tavalyi évi gyűlé-
sén külön társulat alakult az említett cél előmozdítására; a
jelenvoltak helyben 700 dollárnál többet irtak alá, mi min-
den esetre szép kezdetnek látszik.

— **Adatok az öszves unitarismus létszámához.** A „Christian
Freeman“ az unitarismusra nézve következő általános adatokat
közöl: Ezelőtt száz évvel mintegy 100 unitár. pap volt az
egész világon; most mintegy 3000 van. Akkor az unitáriusok
összes száma 50,000 körül állott, az is majd mind Erdélyben;
most e szám a két milliót meghaladja. Száz év előtt 120 unitár.
templomnál több nem volt; most 3500-nál kevesebb nincs.

— **Liverpooli adomány.** Liverpoolban egy a néposztályból
munkás szorgalma által gazdaggá lett kereskedő 400,000 pftra
becsült könyvtárát ezen város népességének adományozta, min-
denkinek szabad használatára rendelvén. — Ez év sokáig emlé-
kezetes lesz a liverpooli nép előtt! — írja az „Inquirer“.

* **Az erdélyi unitáriusok létszáma.** Uzoni Fosztónak kéziratban levő történeti irata szerint 1765-ben az erdélyi unitáriusok létszáma csak 30,000 volt. A Siebenbürgischer Quartal-Schrift 5-dik kötete 1-ső lapja szerint e létszám 1797-ben 31,921-re emelkedett. Ma 50,000-re bátran tehetjük.

* **Tanulók száma.** Esperesti kimutatások szerint 1860-ban az erdélyi unitárius hitfelekezet öszves népiskoláiban, nem hiányozván ilyen iskola egyetlen ekklézsiában sem, a tanulók száma tett 3888-at, ebből fiu-gyermek 2310, és leány-gyermek 1578. Ha ezen számhoz hozzáadjuk a kolozsvári főiskola 232, a tordai gymnasium 156, és a kereszturi gymnasium 152 tanulóból álló népességét: a tanulók öszves száma 4196-ra megyen.

* **Alapítványok.** A kolozsvári unitária ekklézsia részére 1848-tól kezdve folyó évi áprilisig kebelbeli hitrokonaink következő kegyes alapítványokat és adományozásokat tettek:

I. Pénzben. Erdélyi volt k. kormányzéki tanácsos, néhai énlaki Sala Mihály végrendeletnél fogva állandó tőkének, melynek kamatjából a papi fizetés pótolassék, hagyományozta a kormányzéki hivatalnokok gondoskodó társulatánál levő pénzét, mely onnan kivétetvén, jelenleg teszen 2060 ftot pp. — Szócsmester Gedő János és neje Derzsi Zsuzsánna ajándékoznak 1851-ben, közszükségekre kamatozó két rendbeli tőkét, összesen 400 pft, kötelezvényekben. — Néhai köpeczi Nagy György 1851-ben végrendeletileg hagyományoz papi fizetés pótlására 430 pft alapítványt. — Gedő János és neje Derzsi Zsuzsánna a harangozófi fizetés pótlására külső királyutczában egy telket ajándékozván, ez 1851-ben eladatott 160 pfton. Kamatja a kitüzött czélra fordittatik. — Nyugalmazott országos főszámvevőségi tanácsos és kebli egyházi gondnok, néhai Istvánffi János 1856-ban, közszükségekre végrendeletében 300 pft alapítványt teszen. — Kolozsmegyei volt főbiró, néhai énlaki Sala Elek és neje Belényesi Zsuzsánna 1856-ban végrende-

letileg hagyományoznak a másod-papság javára 1000 pft alapítványt. (Ugyanennyit a dézsfalvi unitárius papság számára.) — Kolozsvári választott hites polgár, id. Pataki János 1856-ban papi fizetés pótlására végrendeletileg teszen 300 pft alapítványt. — Özveggy Lászlóczky Sámuelné, Márkus Borbára 1857-ben végrendeletileg 40 pftot hagyományoz alapítványkép a közszükségek fedezésére.

II. Felkelhetőekben. — Gedő János és neje Derzsi Zsuzsánna 1850-ben ajándékoznak egy új, diszes fekete bársony koporsó-takarót. (Értéke 500 pft.) — Pákei Lajos és neje Székely Teréz 1854-ben ajándékoznak egy új, fekete selyem koporsó-takarót, boldog emlékezetű anyja s illetőleg napája, özveggy Pákei Jánosné, rákosi Nagy Judith emlékezetére, mint a kinek eltemetésekor készítették koporsójára. — Tiszt. Ferencz Józsefné Gyergyai Anna 1860-ban az uri szent asztalra egy 21 latot nyomó diszes új ezüst-tárgyért ajándékoz. — Helybeli választott hites polgár id. Fekete Pál 1860-ban elhunyt neje, hévizi Literati Juliánna emlékére egy 288 $\frac{1}{2}$ fontos, új harangot öntet.

III. Papi és kántori kepe-váltás czime alatt. Az eklézsiának 1858-ban, február 7-kén tartott közönséges gyűlésében, midőn éppen arról folyt a tanácskozás, hogy miképen lehetne a papi és kántori kepe-váltás önkéntes alapítványok által megszüntetni: érkezett özveggy Gyergyai Ferenczné szül. Bartha Zsuzsánától egy tudósító levél a gyűléshez. Ezen levele szerint az említett kegyes nő, részint vallása iránti buzgalomból, részint néhai b. e. férje kis-solymosi Gyergyai Ferencz, volt ügyvéd, emlékezetére, a papi és kántori kepe-váltásra alapítványt teszen 1000 pforintot urbéri papirban. Ezen alapítvány örömmel fogadtatván, a közohajtás háttározattá vált, — nemcsak, hanem ezen célra részint akkor rögtön, részint azután az említett alapítvánnyal együtt 3962 frt és 25 kr. o. é. gyűlt be kebli hitrokoininktól.

